

ԼԵՔՊԵՐ ԹԱՅԻՐԱՎԻՆ ՍԱԲԻՐ

(1862—1911)

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ՑԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՑԵՔ!

ԱԼԵԲՊԵՐ ԹԱՅԻՐՋԱԴԵ Ս Ա. Բ Ի Ր

~~20020~~
A $\frac{I}{8872}$

Աղբ. խորհր. գրողների միության հրատարակություն

ԲԱԳՈՒ 1936 թ.

Խմբագիր՝ Ա. ՄԿՐՏՉՅԱՆ

Հանձնված և արտադրության 16/XII 36 թ.
Ստորագրված և արտադրության համար 20/XII 36 թ.
Տպ. մասնաշ. 2¹/₂.

Главлит № 7927. Ст. 364 В-6. Тип. „III Интернационал“, ул.
Саратовца Ефима, 29, Зак. 3971. Тираж 5000.

ԱԼԵՔՊԵՐ ԹԱՅԻՐԶԱԴԵ

Ս Ա Բ Ի Ր

Դեկտեմբերի 20-ին Ադրբեջանի Ժողովուրդը նշուշում և իր մեծագույն դրող Ալեքսեյ Թահիր Չադև Սարխրի մահական 25-ամյակը :

Ալեքսեյ Թահիր զառե Սարխրը ծնվել և 1862 թվին, Եամախի քաղաքում :

Սարխրի ընտանիքը Արոնավան եր ու Փանատիկ : Ութ տարեկանից Սարխրին տալիս են մուսուլման մասնավորները :

Յերբ լրանում և նրա 12 տարին, փոքրիկ Ալեքսեյին ուղարկում են Ադրբեջանի նշանավոր բանաստեղծ Սեյիդ Աղիմ Շիրվանի կազմակերպած դպրոցը : Բայց Սարխրին չհաջողվեց այդ դպրոցն ամառանել, վերսկսեց նրա հայրը տավորելն ավերորդ բան և բամբարում և գերադասում եր վրդուուն իր ոգնականը դարձնել ոճատագործության մեջ :

Իսկ Սարխրը տավորելու մեծ ցանկություն ուներ : Յեվ հորից գաղտնի, նա շարունակեց պարասել, շապկարդալ ու դրել : Հայրն ամեն մերսպ աշխատում եր խանգարել նրան : Սակայն Սարխրը վճռական եր, ընդհուպ :

Յեկ 1884 թ. նա, չղիմանալով հոր ճնշմանը, հե-
ռացավ անխց և տեանց իր յերկար ճանապարհորդու-
թյունը: Մերձավար Արևելքում նա շրջելով Խորասա-
նում, Մերզիսար, Սիլվարուրիկի, Մանարդանդում,
Բուխարայում և այլ քաղաքներում, տեսավ ճնշիող
ու հարստահարվող աշխատավոր մարդկանց, տեսավ
ճնշողներին ու կեղեքիչներին, խաւարամկա ու սպեա
հողերականութեանը:

Սարիբի իսկական գրական գործունեությունն
սկսվում է 1905 թ. հեղափոխությունից հետո, յերբ
1906 թվին Միրզա Զալիլ Մահմեդ Կուլի Զադեյի
խմբադրութեամբ սկսեց լույս տեսնել «Մուսա Նաս-
րեդդին» ժուրնալը: Ենորհիվ այդ ժուրնալի, կարճ
ժամանակամիջոցում Սարիբը հռչակվում է վոչ մի-
այն Ադրբեջանում, այլև մերձավոր Արևելքում:

Բուրժուա-Փետրայական կարգերը մարակող իր
բանաստեղծություններով Սարիբը բաղմաթիվ թշնա-
միներ է մատուցում հողերականութեան, շահագոր-
ծողներին շարքում, թշնամիներ, վորոնք չտեսնված
հալածանք են սկսում Ադրբեջանի մեծ բանաստեղծի
դեմ:

Աղբյուրանի նոր գրականութեան կարկառուն
դեմքը — Սարիբը մեռավ 1911 թվի հուլիսի 25-ին:
Նա մեռավ ծաղրահեղ աղքատութեան մեջ:

Սարիբի ստեղծագործությունը մոտ է Ադրբեջա-
նի աշխատավոր մատաներին: Նրանք բարձր են գնա-
հատում նրա թողած վոչլի գրական ժառանգությու-
նը: Սարիբը խիզախորեն պաշտպանելով աշխատավոր
ների շահերն ու իրավունքները, համարոն կոչում

եր բեռերի, աղալարների, կապխած ստերերի, Հոգևո-
րականութեան և ժողովրդի մյուս թշնամիների դեմ :

Նա վորպես պեմոկրատական լայն խափերի ձրգ-
տումների արտահայտիչ, հեղափոխական բանասո-
սեղծ, իր ստեղծագործութեան մեջ շոչալիել է բազ-
մաթիվ աոցխալական թեմաներ, աղաղ կերպով դիր-
քորոշիել քաղաքական հարցերում : Այն ժամա-
նակ, յերբ ցարական ինքնակալութեան, հայ և թուրք
բուրժուազիայի, նրանց կուսակցութիւնների՝ դաշ-
նակների ու մուսուլմանների կողմից հրահրվում
էին ազգամիջյան թշնամանքն ու կռիվները, Սաբիրը
հասկացալ, վոր դրա նպատակն է ճնշել աշխատավո-
րական լայն մասաների հեղափոխական-պեմոկրատա-
կան շարժումները :

Նա վորպես սրգայուն լեռարիատ և քանաստեղծ՝
իր ստեղծագործութիւնների մեջ արտացոլեց մաս-
աների բողոքն ազգամիջյան կոտորածների դեմ :
Նա ցույց տալեց, վոր ազգամիջյան կոտորածները
միջոց են՝ ուսական ցարիզմի և սեփական բուր-
ժուազիայի ձեռքում, Անդրկովկասի աշխատավորու-
թեան ազատագրական շարժումները ճնշելու համար :

1905 թվին նա տպագրում է իր «Ինտերնացիո-
նալ» բանաստեղծութիւնը, վորտեղ մերկացնում է
ցարիզմի և բուրժուազիայի քաղաքականութեան եյու-
թիւնը, մարտական կոչ է անում հայ և թուրք ժո-
ղովուրդներին՝ դատասպարտել, վերջ դնել յեղբայ-
րասպան կռիվներին, ապրել հաշտ ու համագործա-
կից :

Աջութեանի դրականութեան պատմութեան մեջ,
առանձնապէս կապիտալիստական կարգերի հակասու-
թյունների և դասակարգային պայքարի սրման շրջա-
նում, Սարգիսն առաջին դրողն է, վոր բացահայտ
դեմ է դուրս դարձաւ ազգային անտառոնիզմին՝ վոր-
պէս աշխատավոր ժողովրդի համար խոչորագույն
չարիքի:

«Մոլլա Նասրեղզին» ժողովարում հինգ տարի շա-
րունակ էր կատարած յետուն աշխատանքի ընթաց-
քում Սարգիսը հանդես յեկաւ վորտեւ խոչորագույն
հերատիտական յերդիծարան: Նա էր գործերում
մերկացնում եր հին Աջութեանի տիրող դասակարգե-
րին, վորոնք տնորինում էին յերկիրը՝ ցարական
ինքնակարութեան դարչելի հովանավորութեամբ:

Բանաստեղծն իրեն անվանում է «իր դարի հա-
յելին» և դա պատահական չէ: Իրոք Սարգիսն իր բա-
նաստեղծութիւնների մեջ ցույց է տալիս հակասու-
թյուններն ու այլանդակութիւններն այն հասարա-
կութեան, վորի մեջ նա ապրում էր:

Նա տեսնում էր տիրող դասակարգերի, շահա-
գործողների մեծագույն անարդարութիւնը և բացա-
կանչում.

«Թե խեղճերի արտատուքը մի որ ել ծով եր դառնարու
անհատակ —
Ել ծովերը, ել են ովկիանոսները ինչիդ էլին պետք,
պատմա՛ծ:

Թե վոր կեղեքիչ վորականը խելո՞՞, ^{պիտիթյունն չեք}
^{ունենա բնավին,}
 Եւ են սարի աթոյամները, յեղնիկները ինչիդ ե յին
^{պետք, աստված:}
 Բաղի, ցանքսի յեկամուտը թե վոր պիտի միշտ բե-
^{կեքը տեսնելին,}
 Սերմը ցանող անխոնջ յեղկրագործները ինչիդ ե յին
^{պետք, աստված:}
 Այխատանքը ռանջպարինն ե, ուժը յեղան, իսկ հողը
^{քու ասվածն ե,}
 Եւ բեզդաղաները, բեկ, խաներն ինչիդ ե յին պետք,
^{աստված:}

Մեր գրականութեան մեջ Սարիւրն աստջինը յե-
 դաւ, վորը մերկացրեց Բազալի սահական բուրժուա-
 դիայի գասգանային վերաբերումը դեպի բանվոր
 դասակարգը: Բանաստեղծն իրեն հատուկ խոր յեր-
 գիծանքով մերկացնում ե կապիտալիստներին, վոր-
 պես պորտաբուժների, բանվոր դասակարգի կատա-
 դի թշնամիների:

Սարիւրը վոչ միայն խոշոր հեղափոխական յեր-
 գիծարան ե, վորի գործերը հազեցված են սոցիա-
 լական պրոբլեմներով, նա միաժամանակ մեծա-
 գույն արվեստագետ ե ու խոսքի վարպետ: Սարիւրի
 սատիրան, հումորն արագ վերապով սարկազմի յե
 վերածվում, մտրակում ե ջտեանված ուժով: Սարի-
 ւրն ստիպում ե ընթերցողին ծիծաղել արցունքների
 միջով: Նա ցույց ե տալիս ճնշվածների դատն կա-
 ցությունը, ստեղծել չի լալիս այդ վիճակի վրա, այլ
 հարվածում ե ճնշողներին, աշխատատեղը մարդկանց
 թշնամիներին:

Նրա աստիճան խոր հասարակական բնույթ ունի : Սարխրը հրաշալի գլխեր Աղբրեշանի կլասիկ գրականությունը, գլխեր հմուտ կերպով ոգտադործել այդ գրականության հարուստ ձևերն ու տեխնիկան : Նա որինակ և հանդիսանում կլասիկ գրական ժառանգությունը հմտորեն ոգտադործելու տեսակետից : Սարխրը վերցնում է Ֆիզուլու ձևերն ու տեխնիկան, սակայն նրան բաղբայրին նոր, սոցիալական իրականությունն արտացոլող բովանդակություն էր տալիս : Յեղ վոչ միայն այդ, նա մեծ վարպետությունը տոնեղծել է բանաստեղծության նոր ձևեր, սոցիալապես, քաղաքականապես հազեցնլած նախդրամներ, վերոնք կոչվում են «բախրիտադիլ» :

Սարխրի հեղափոխական — դեմոկրատական դեմքն ավելի մաստարյալ է դառնում, յերբ մենք նկատի կենք ունենում, վոր աստղինը նա՛ հասկացալ Բազմի պրոլետարիատի հեղափոխական ուժի նշանակությունն այն ժամանակներում Ռուսաստանում և մեր ձավոր Արևելքում (Իրանում և Թյուրքիայում) աճող հեղափոխության մեջ :

«Բեղ ինսան ևս լիմանում» բանաստեղծության մեջ Սարխրը վեր է հանում բանավորների և կապիտալիստների մեջ յեղած խորը դասակարգային հակամարտությունները, ցուցադրում է բուրժուազիայի հակամարդկային վերաբերմունքը բանավորների նկատմամբ :

Հետևյալ ձևով են խոսում կապիտալիստները բանավորի հետ .

«Ով ա տվել քեզ իրավունք հարուստի հետ հավասար,
Այ անամոթ, չես իմանո՞ւմ, վոր կա մեր մեջ ձոր
ու սար,

Փող վոր չունես՝ ո՞վ կասի թե դու յեւ մարդ ես,
մի ինսան.

Գնա խփիր դու քո մուրճը ու քո դռվան իմացիր,
Չետք քաշիր եղ քո մտքերից, Թեկուզ ասվ ա, դի-
մացիր,

Ճահլան ի՞նչ ա հարուստի մտա—մի տես ո՞վ ա դի-
մացիր.

Մի արատի որակարճդ բյուր թուման ես իմանո՞ւմ,
Աղա, սիմախ, մարդ լինելը հանաք բան ես
իմանո՞ւմ.

Հարուստ մարդը միշտ ֆահլաճի վախտի տերն ա,
իմացի,

Փողավորը ես աշխարհի բախտի տերն ա, իմացի,
Մեծավորա, իշխանության թախտի տերն ա իմացի:

Մեծ բանաստեղծն իր յերկերում միշտ աշխա-
տում եր աշխատավորական մասաներին նախազգու-
շացնել խարսկելուց: Նա մերկացնում եր այն թուրք
ինտելիգենտների խկական դեմքը, վորոնք ազատու-
թյան և հավասարության մասին գեղեցիկ ֆրազնե-
րով քնացնում ելին «ողովորդին» ցարխովի և հարրու-
տահարողների դեմ մղվող պայքարում:

Հին Աղբրեջանում Սարխրին թշնամի ելին բուր
պորտաբույժները ակամա ցարական ջինսլն իկնեթից,
մինչև հողեորականները: Յեւ նրանք ատում ելին
նրան, չյալած հալածանքներ նյութում նրա դեմ:
1908 թվին Սարխրը Ծամախուց Բազմի իր բարեկամ-
ներին հետևյալն է գրել.

Է... Իմ համբերութիւնը հասել է, մեկն ապտա
կում է, մյուսը դիւխա է խփում... Յերբ շուտ եմ
զապխա դեպի մի ուրիշը, ապա նա հրում է ու խփում
չբթունքներէս, յերբ մեջքով եմ դառնում դեպի նա,
ինչ վոր մի ուրիշն է խփում շրթունքներէս, յերբ
կրկին մեջքով եմ դառնում դեպի վերջինս, ինչ վոր
մեկը մեջքիս է խփում և յեա ընկնում եմ յերեսնի-
վայր: Իմ սրտութիւնը վատ է, իրանքս իսկական
վողմերգութիւնն:

Այդպես եր մեծ Սարիբի կյանքը: Այդպես եր,
վորովհետև նա չեր վախենում շահագործողների և
հողատրականների յերեսներին շարտել հեղափոխական
սատիրայի այբող խոսքերը:

Սարիբը խարազանում եր վր ժամանակաշրջանի
վարքն ու բարքերը, հետամնացութիւնն ու խաւա-
րամոլութիւնը, մոչ եր անում ժողովուրդին կռվել
աշխատավորութեանն անտանելի վիճակից հանելու
համար: Դիմելով նրանց, դառն յերգիծանքով նա
ասում է.

Էթլատութեան գիրկն ընկար, հաշտվիր, ո՞վ անող-
նական, համբերիր,
Քաղցած ընտանիքիդ առջև յերեսդ սեանա անգամ,
համբերիր:

Աղքատութեան գերին դարձար, վողորմելի, խոնա-
րական դու յեղիր,

Թե դուրում գա բռնակարից, բեզից, խանից՝
վերուստ արված համարիր,
Թե վոր տերդ մզա հարկ ուղի, դա յերկնքից քեդ
սահմանված համարիր,

Ի՞նչ խղճության պատճառը ինքը լինելով միշտ, վե-
րից գլխած համարիք,
Զախորդությունը ընկերի ու բարեկամի պատճառան
համարիք:

Սաբիրը տեսնում էր ու գիտակցում, վոք կրոնը,
մեջիդը դենք են հանդիսանում մի խումբ շահագոր-
ծողների ձեռքում; վորի միջոցով նրանք հարատա-
հարում են հետամնաց; անողնական ժողովրդին.

Յեկ նա ամբողջ ուժով մերկացնում է հոգևորա-
կանությանը: Նա գիտելով մոլորային ասում է.

Թե վոր ոգուտ չունենայիր քո եղ. որուջ-նամազից,
Զեյիր տանի են թուքը, վոր քո գլխին ա,
Եյ ամի.

Ի՞նչ ես դու միշտ աչքս խոթում եղ նամազը քո
գազիր,

Դու քո տխած ոգուտն ասա, ասեմ հախնա, եյ ամի:

Սորաթախանցությունը, բացառիկ անկեղծու-
թյունն ու դրախությունը՝ դեպի ժողովրդի տանջանք-
ները, Սաբիրին դարձրին աշխատավոր ժողովրդի
պոետ:

Սաբիրն իր հեղափոխական տատիլան աստիճա-
դորձել է խմբերիարկումի եպոսիայում: Նա տեսել է
ուրա-ճապոնական, առաջին խմբերիարկատական պատե-
րազմը և նրա մասին արտահայտվել է յերդիմական
խոր ատերությամբ:

Մեծ Սաբիրի ձգտումներն ու իդեալները, տա-
կայն, չեյին կարող մեկնաադործվել ցարիզմի ժամա-
նակ, բուրժուազիայի իշխանության պայմաններում,
մուսավաթական բուրժուա - ազգայնական իշխանու-
թյան ժամանակաշրջանում:

Մարիբի այդ ձգարումն երը կենսապրծմից ին միայն
պրոպետարական հեղափոխության հաղթանակից,
Անդրեշանի խորհրդայնացումից հետո:

Մարիբը յերազում եր աշխատավորության ազա-
տագրման, բանավորների և գրադարիների համար
մարդասիրակ ու յերջանիկ վյանքի, Անդրկովկասի
ժողովուրդների համերաշխության ու յեղբայրության
մասին շատ յերազել և ժողովրդի համատարած լու-
սավորության մասին, գրադարության ու կուլտու-
րայի մասին:

Մեծագույն յերգիծաբանի, գղարուն բանաստեղ-
ծի այդ խղեսպները կենսապրծմից բանվոր դասակար-
գը՝ կենինի-Ստալինի մեծ ու անպարտելի կուսակ-
ցության ղեկավարությամբ:

Այժմ, յերբ ստալինյան Սահմանադրության վոս-
կետառ ողինքների մեջ մարմնացել են մեր յերկրի
վիթխարի նվաճումները, յերբ Անդրկովկասի և վոդջ
Խորհրդային Միության ժողովուրդներն ապրում են
խաղաղ, յեղբայրական համագործակցության մեջ,
յերբ ամենուրեք յեռում ե սոցիալիստական աշխա-
տանքը, մեր յերկրի ժողովուրդը մեծ շուքով տոնում
և խիզախ յերգիծաբան, անվեհեր դեմոկրատ Մարիբի
մահվան 25-ամ յակը:

Մարիբին չի մոռանա ժողովուրդը, վորովհետև
նա ապրում ե միլիոնավոր աշխատավորների, բան-
վորների, կուլտուրականների և խորհրդային ինտե-
լիգենցիայի որտեղում:

ԱԼԵՔՊԵՐ ԹԱՅԻՐՋԱԴԵ ՍԱԲԻՐԻ

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ալէրբեջանի մեծ բանաստեղծ Ալեքսանդր Մ. Ջեյ-նալարդին ողջի թահիր զադե—Սարիբը՝ Ալէրբեջանի գրականութեան մեջ հեղատիտական սատիրայի հիմնադիրը ծնվել է 1862 թվի մայիսի 18-ին՝ Շամախի քաղաքում։ Նրա հայրը—Մ. Ջեյնալարդինը՝ քաղաքի հայտնի խոջա թայիրի վորդին, հուշարկած եր վորսինս զալյանի համար լավ ծխամորճեր պատրաստող։ Դեռևս յերիտասարդ հասակում իր կապերը խզելով հոր հետ, Մ. Ջեյնալարդինը Շամախում մանր առևվտրով եր զբաղվում։

Լինելով կրօնամալ և հետադիմական, նա ձգտում եր նույն վոգով դաստիարակել նաև իր վորդուն։ Վաղ մանկութունից փոքրիկ Ալեքսանդրին հազցնելով դերվիշի հադուստ, հայրը նրանից աշխատում եր պատրաստել «սուբբ» Արու հավատարիմ ծառայող։ Նույն նպատակով 1870 թվին նա 8 տարեկան Ալեքսանդրին տալիս է Մադրասա (հոգևոր դպրոց մեչիդներին կից), վորտեղ նա սովորում է չորս տարի։ Մադրասայում սովորելիս, պատանի Սարիբն ստիպված եր ծանոթանալ այն ժամանակվա հոգևոր դպրոցներին ան

խղելի դատախարակչական մեթոդների, կոնկրետ ատ-
րիբուտները—մտքակի և Փալատիկայի հետ:

Նույն ժամանակ կրոնական ընտանիքը փոքրիկ
Ալեքսանդրին ստիպում է անառարկելիորեն կատարել
կրոնի որենքները և խստորեն ծոմ պահել: Պարսպ-
մունքի ժամանակ մոլլայի կողմից ծեծ ուտելուց հե-
տ, փոքրիկ Սարիբը գրում է.

Ամլան ե դայիա սեյլ ուսմազանի,
Ել չեմ հեռացնում աչքս դադանից
Ու իմ մարմինը կապտում ե խապաո—
Անգութ մոլլայի սեյլ վարազանից:

Այս տողերն ապագա մեծագույն պոետի ըողոքն և
կյանքի գեմ:

1874 թվին ամենալուսավորված, տաղանդավոր և
ժողովրդականության վոզով համակված գրողներից
մեկը՝ Հաջի Սեյիդ Ազիմը Շամախում դպրոց է բաց
անում: Իր ներքին դրվածքով և խնդիրներով այդ
դպրոցը խստորեն տարբերվում էր մեչիդներին կից
յեղած մադրասաններից: Պարսպմունքները տարվում
էին մանկավարժության նոր մեթոդներով: Այստեղ
ծղնուտից հյուսած խտիրների փոխարեն, նստարաններ
կային, մոլլայի փոխարեն՝ ուսուցիչ: 1874 թ. հայրը
Սարիբին ուղարկում է այդ դպրոցը: Այստեղ Սեյիդ
Ազիմը հակադասական ազդեցություն է ունենում Սարիբի
վրա:

Սարիբը սիրում էր պոեզիան, արվեստը և աշխա-
տում էր դպրոցում անցած Փարսերեն բանաստեղծու-
թյունները թարգմանել թուրքերենի: Տեսներով պա-
տանու արտակարգ շնորքը, Սեյիդ Ազիմն ամեն կերպ
խրախուսում էր նրան: Նա ուղղում է նրա բանաստ-

տեղծութիւնները, ավելի ու ավելի զարգացնելով ճաշակ և սեր դնելի պոեզիան:

Մի անգամ Սեյիդ Ազիմը Սաբիրին տալիս է թարգմանելու Իրանի հռչակագիրը պոետ Սասուդի «Գյուլիստան»-ից մի հատված և 12 տարեկան Սաբիրը հրաշալի կերպով կատարում է իր վրա դրված պարտականութիւնը:

Սաբիրն այդ դպրոցում սովորում է մեծ հետաքրքրութեամբ: Ընկերներն ու ուսուցիչները տեսնելով նա վերաբերվում են խորապէս համակրանքով:

Բայց Սաբիրը չկարողացավ սովորել դպրոցը: Իր առևտրական գործարքներից անընդհատ վնասներ կրելով, նրա հայրը, վորդուն վերցնում է խանութում իրեն ողնելու համար: Ինչքան ել աշխատում է Սաբիրը շարունակել ուսումը, վոչինչ չի դուրս գալիս: 1876 թվին հայրն ստիպում է 14 տարեկան Սաբիրին զբաղվել առևտրով: Բայց առևտուրը բոլորովին ոտարոտի յեր պատանուն, վորը ձգտում էր դեպի ուսումը: Յեւ զտնվելով խանութում, նա իր ժամանակի մեծ մասը նախրում է պոետական ստեղծագործութիւնների ընթերցանութեամբ: Հորը դուր չէր գալիս Ալեքսերի անտարբերութիւնը դեպի առևտուրը: Նա ցանկանում էր Սաբիրին տեսնել, վորպես հարուստ, ճկուն առևտրական: Այդպես, հոր և վորդու մեջ աճում էր անխուսափելի կոնֆլիկտը:

Մի անգամ խանութում հայրը Սաբիրին գտնում է սիրած գործով զբաղվելիս, նա հանկարծակի խլում է նրա տետրակը և անխղճորեն վոչնչացնում այն տղայի աչքի առաջ: Այդ դեպքը պատանի Սաբիրի վրա ծայր աստիճան ծանր տպավորութիւն է թողնում: Նստելով ճանապարհի վրա պատահած, դեպի

Բարու զնացող սայլը, յերեխան հեռանում և Շամա-
խուց: Նա վախճում և հորից: Բայց հայրն իմանալով
վարդու փախուստի մասին, հասնում և նրան և վե-
րադարձնում տուն:

Անհաջող փախուստի մասին Սարիբը պարսկերեն
լեզվով քառյակներ և դրել, ուր նա արտահայտել և
ցավի և դայրույթի դժացմունքներ:

Իմ հայրը՝ խենթ Ազերուն՝ հելուլահն և իբ դարի,
կհեռանամ Շիրվանից, թե արլահը ինձ ների,
Վոչնչացրեց խստորեն նա տեսրակն իմ մտքերի,
Յես կդրեմ տն նորից ու չեմ լինի յես դերի:

Այս տողերը ցույց են տալիս, թե ինչ աստիճանի
Սարիբին վշտացրել էր նրա հայրը: Բայց Սարիբը չի
թողնում ոտեղծադրածական աշխատանքը:

Նրա հուշակն աճում եր որեցոր:

Մի անգամ հեռավոր ճանապարհորդությունից
վերադարձավ Սեյիդ Աղիմի բարեկամներից մեկը:
Սեյիդ Աղիմը Սարիբի հետ զնաց նրան այցելության:
Յեկողը ճամբուկը բաց անելով, հանեց յերեք լիմոն
և դրանցից յերկուսը առեց Սեյիդ Աղիմին, իսկ մեկը
նրա պատանի ուղեկցին, դիմելով վերջինիս, վոր-
պեսդի նա կարդա վորեւ բանաստեղծություն: Սարի-
բըն իսկույն պատասխանեց.

Յեվ դինու խումսին Սեյիդին պարզած,

Մատուխակն ելի շշնջաց կամաց —

Սարիբն աղքատ և, բախտը միզամած,

Բաժինը նրա՝ «զեքյաթն» և հիմա:

Դա շատ սրամիտ և տեղին եր ասված, վորովհե-
տեմ համաձայն Շարիաթի կրոնական որենադրու-
թյանը, «խումսին» հանդիսանալով հավատացյալի
ունեցվածքի մեկ հինգերորդ մասը, զոհաբերվում և

Սեյիդներին (մարդարեյի ժառանգներին), իսկ զգե-
քյաթը՝ կաղմում և մեկ տասերորդ մասը և բաժան-
վում և աղքատների ու ընչազուրկների մեջ: Ներկա
դեպքում Սեյիդին տված յերկու լիճոնը յերկու ան-
դամ գերազանցելով Սարիրի բաժնից, կաղմում եր
«խումախ», այն ժամանակ, յերբ Սարիրի տոացած
մի լիճոնն իրոք զգեքյաթն եր:

Վողջունելով նրան, Հաջի Սեյիդ Ազիմը խնդրում
և Սարիրին իր ասածի վրա ստիեւարցնել հետևյալը.

Իմ ուսուցիչն և Սեյիդը բարի—

Բանաստեղծութեան, յերգ ու պայքարի,

Անգամ այլահը մեծ կաշիք ունի

Ուսերու նրանից գիտութիւն ու միտք:

Պատասխանելով իր ուսուցիչ Սեյիդ Ազիմի հե-
տևյալ բանաստեղծութեանը

Իմ կիսալուսին, յերկնքի ուսին

Դու տիեզերքի զարդը կղառնաս,

Կղառնաս շուտով դու լիալուսին:

Սարիրը գրում է.—

Եյ անդին Սեյիդ, դեկավար իմ ծեր,

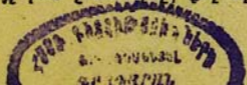
Գնա ու թող ինձ ծերերին ընկեր,

Իմ սիրտը հնին, ո՛ր, չի յենթարկվի,

Յես չեմ ընթանա քո ճամբովը հին:

Սարիրի պատասխանը հիացնում և Սեյիդ Ազի-
մին և նա մեծ Նիդամի ստեղծագործութիւնների հա-
տորի հետ, հետևյալ նամակն և ուղարկում Սարի-
րին.

Ճիմ աչքի լույս Սարիր: Իմ բանաստեղծութեան
առթիւ քո պատասխանը շատ դուր յեկամ ինձ: Այժմ
վողջինն այլ բան չունենալով, քեզ նվեր և մ ուղար-

կում այս գիրքը: Ընդունիր այն՝ վորպես հիշատակ
քո ուսուցչից: Յանկանում եմ ստեղծադործականն ճա-
նատարհին քեզ հետապա ծաղկում և հաջողություն-
ներն:

Սարիբը Սեյիզ Ալլիսից շատ պատմություններ ևր
լսել քաղաքներում և այլ յերկրներում նրա տեսած-
ների մասին, բարձիցս լսել ևր, վոր ճանապարհոր-
դությունները լայնացնում են բանաստեղծի մտահո-
րիդները, շատ բան են սովորեցնում: Ահա թե ինչու
Պորասան ուխտ դնալու պատրվակի տակ, 22 տարե-
կան Սարիբը 1884 թվին հեռանում և Ծամախուց:

Սարիբը յեղալ Պորասանում, Սեբալիարում, Նի-
չապուրում, Սամարղանդում և Բուխարայում: Բայց
այնտեղ հանկարծակի տարածված խոլերան ստիպում
և պոետին վերադառնալ:

Սակայն կարճ ժամանակից հետո, նա Մեկկա և
Մեղինա քաղաքների սրբավայրերն այցելելու պատրը
վակի տակ, նորից ճանապարհւում և դեպի Իրան և
Իրակ ու այնտեղից՝ դեպի Թուրքեստան:

Աշխարհողում Սարիբն ստանում և իր հոր մահ-
վան լուրը: Դեպի մայրն ունեցած սերն ստիպում և
նրան վերադառնալ, չնայած, վոր նա չեր ցանկանում
կրկին լինել իր հայրենիքում:

Ծամախի գալով, Սարիբն տկսում և ոճառադոր-
ծությամբ պարապել և դրանով պահել իր ընտանի-
քը: Եուտով նա սովորանում և Բաղամ խանումի
հետ: Տարեց-տարի ավելի ու ավելի աճում և նրա
ընտանիքը և Սարիբը դառնում և բազմամղամ ընտա-
նիքի գլխավորը:

1901 թվին Ծամախի յե վերադառնում Սարիբի
Մադրասայի ընկեր Սիհեթը: Սիհեթն իր կրթությու-

նրն ստացել եր իրանում: Մամնադխաուիթյամբ լինելով բժիշկ, նա հանդիսանում եր այն ժամանակվա առաջավոր բանաստեղծներից մեկը և հրաշալի կերպով ծանոթ եր արևմտյան գրականութանը, լավ գիտեր ոտարերկրյա լեզուները:

Սիհեթի տունը դառնում և այն կուլտուրական կենտրոնը, ուր հասկաքվում եր Շամախու այն ժամանակվա ինտելիգենցիան: Սարիբն ել հաճախ եր լինում Սիհեթի մոտ: Այստեղ քննվում եյին Աղբրեշանի հետամնացութան, առանձնապես թուրք աշխատավոր մասսաների հետամնացութան, նրա անկուլտուրականութան հարցերը, կրոնական Փանատիզմի և կենցաղային սնոտիսպաշտութունների դեմ կուլտուրա անհրաժեշտութունը:

Սիհեթի հետ միասին Սարիբի վրա մեծ ազդեցութուն և թողել նաև ժողովրդական ուսուցիչ Մահմուդ Ամինը: Այդ ժողովները, հանդիպումները և դրույցները շատ բան են տալիս յերիտասարդ Սարիբին: Նա հետաքրքրութամբ կարդում և թերթերը, ուշադրութամբ հետևում և բոլոր այն քաղաքական դեպքերին, վարոնք զարգանում եյին մեզ մոտ և Արևելքում:

1903 թվին առաջին անգամ Սարիբն իր բանաստեղծութուններն և հրատարակում «Շարք ուսո» ժուռնալում:

1905 թվի հեղափոխութամբ առաջադրված մարտական լողունները և ազատութան դադափարները Սարիբի վրա հսկայական ազդեցութուն են թողնում:

Նա շնորհիվ թերթին ուղարկում և մի բանաստեղծութուն՝ «Իխում հայ և մուսուլման համաքաղա-

քաղցիններին, վորը հաստարակվեց այդ թերթի 14-րդ համարում :

Այդ աշխատութեան մեջ դեմ դուրս դալով յեղբայրասպան կոտորածներին, Սարխրը կոչ և անում բոլոր քաղաքացիներին՝ միահամուռ կերպով կռիւ այդ շարիքի դեմ, վորը հրահրվում և մարդատյացութեան և սողաձիջյան խռովութեանների ցարական քաղաքականութեամբ :

Աղգամիջյան կռիւների ներընչողը հանդիսանում էին ցարական կատախարութեանը և հայ ու թուրք բուրժուազիան, վորոնք վախենում էին Ռուսաստանի ծայրամասերում բնակված ժողովուրդների մեջ յեղած աղատազրական դադարներից և հեղափոխական բռնկումներից : Ոգտվելով Բազմի հայ և թուրք բուրժուազիայի միջև աճող մրցակցութեանից, ցարական կատախարութեանը հենց նույն բուրժուազիայի ողնութեամբ լաբում եր մեկը մյուսի դեմ մինչ այդ խաղաղութեամբ և բարեկամութեամբ ապրած ժողովուրդներին : Ժողովուրդներին կոչ անելով վերականգնել աղգամիջյան խաղաղութեան, նա դիմում և բանաստեղծներին՝ ցարական կատախարութեան քաղաքականութեանն անվանելով «սաստանայական» վտորն ձգտվելու : Նա ժողովրդի ստանջանքի ու ցավերի պատճառը տեսնում և նրա կուլտուրական հետամնացութեան մեջ :

1906 թվի ապրիլին սկսում և լույս տեսնել «Մուլլա Նասրեղլին» ժուռնալը, վորը խիղախաբար դեմ եր դուրս դալիս հին Փեոդալական-նահապետական սովորութեաններին, կրոնական Փանատիզմին և տգիտութեանը :

Նա մերկացնում էր ցարական դեսպոտիզմը, մոլ-
լաների, սեյիդների, դեյուխաների, բեկերի, խաների,
կալվածատերերի ու կապիտալիստների կողմից աշ-
խատանվոր ժողովրդի չլաված շահագործումը:

«Մոլլա Նասրեդդին» ժուրնալը հանդիսացավ Սա-
բիրի գործունեյության ընդարձակ դաշտ և նրա զար-
գացման լավագույն խթանը:

Իր ստեղծագործությունների մեջ խստորեն քն-
նադատելով հասարակության կյանքի ու կենցաղի
թերություններն ու բացասական կողմերը, նա առանձ-
նապես հարձակվում էր այն դասակարգերի վրա,
վորոնք շահագործման ու բռնությունների միջոցով
ստրկության ու խավարի մեջ եյին պահում աշխա-
տավոր մասսաներին:

Դրա հետ միասին, Սաբիրը մասնակցում էր նաև
«Իրչատ» թերթին՝ այնտեղ տպագրելով իր հողված-
ներն ու սուր յերգիծանքը:

«Մոլլա Նասրեդդին» ժուրնալի Ցրդ համարում
նրա տպագրած առաջին աստիճան գրավում է ընդ-
հանուր ուշադրություն: Սաբիրը դատնում է թուրք
առաջավոր ինտելիգենցիայի սիրելին: Բոլորն էլ աշ-
խատում են բաց անել, ճանաչել «Հոպ-հոպ» ծածկան
վան տակ թաղնված զրոդին:

Ահա թե ինչ է դրում իր հիշողությունների մեջ
Սաբիրի մասին «Մոլլա Նասրեդդին»-ի խմբագիրը.

«Սաբիրի առաջին նամակն Ոմար Փայիկին հանձ-
նելով, յերեխան անմիջապես անհետացավ: Լույս
տեսնելուց հետո նույն յերեխան բերեց յերկրորդ նա-
մակը և հանձնեց Ոմար Փայիկին: Վորովհետև այդ
նամակները հետաքրքրում էին խմբագրությանը,

մենք յ՝որոշեցինք փնտռել հեղինակին: Այդ պատճառով ել, յերբ նույն տղան բերեց յերրորդ նամակը, Ռմար Փայիկը նրա հետևից գնալով, տեսավ, յ՝որ նա մտավ շամախեցի Չեյնալովի խանութը: Մաշտի Հարիբը ըսավ խմանալով Ռմարին, հարտնեց նրան, յ՝որ այդ նամակները գրում ե Սարիբը և ասաց, թե Այդ յես եմ Սարիբին անվանել «Հոպ-հոպ»:

Բայց Սարիբի աստիքական գործերը դուր չեյին դալիս շատ շամախեցիների: Նրանք թշնամացան այն մարդու հետ, յ՝որը համարձակվել ևր քննադատել Շամախու սոյլորույթները, մոլլաների, սեյիդների, Փանատիկոսների, բեկերի բարձերը: Բայց նրանք չգիտեյին, թե ով ե խկապես այդ գործերի հեղինակը: Վերջապես, դադանիքը բացվեց: Մոլլաները Սարիբին հայտարարեցին «քարֆուր» (կեղտոտ, անորեն):

Ինչքան ել Սարիբը փոխում ե իր կեղծ անունը, կոչվելով «Միրատ», «Դինդիրայի», «Փաղիլ», «Աբունեար Շեյրանի», «Ալլար դյուլայար», յ՝որչինչ չի ոգնում: Հոգևորականությունը Սարիբին և նրա ծանոթներին հայտարարում ե անորեն: Սարիբի կյանքը դառնանում ե ու անտանելի յե դառնում: Մատդործները մերժում են նրան ճարպ տալ, յ՝որ անհրաժեշտ եր ոճատի արտադրության համար: Աղաբնակչությունը հրաժարվում ե նրանից ապրանք գնել: Շամախեցիները բոյկոտ են հայտարարում Սարիբին:

Ստեղծված անելանելի դրությունը Սարիբին ստիպում ե մտածել իր հետագա գոյության հարցի մասին:

Վճռելով մանկավարժությամբ զբաղվել, նա 1908 թվին Սուլթան Մեջիդ Գանի Զադեյի ոգնու-

Թյամբ դալիս ե Բազու և Բազալի նահանգական հո-
դեվոր վարչության կից քննություն և տալիս ուսուց-
չական կոչման համար և վկայական ստանում Ան-
դրրկովկասի Շիխ Իլ Իսլամից:

Վերադառնալով Շամախի, Սաբիրը բաց ե անում
«Մեկթերի ումուդ» («Հույսի դպրոց») կոչվող ուսում
նարանը, վորտեղ և նա սկսում ե իր մանկավարժա-
կան դործունեյությունը:

Այդ ժամանակ Սաբիրն արդեն հայտնի պոետ
եր, վորն արժանացել եր ժողովրդի թշնամիների ան-
հաշտ ատելությանը: Բայց բանաստեղծներին ու գրա
կանագետներին այն ժամանակ չեյին գնահատում
և նա իր ստեղծագործությունների համար վոչինչ չեր
ստանում: Վերջիվերջո կինն ել ե յերեսը չջղում նրա-
նից: Նա ախոստում ե, վոր ամուսնացավ բանաստեղ-
ծի հետ և կանգ չի առնում այն բանի առջև, վոր-
սրեալի ամենուրեք և ամեն տեղ դանդառակի ամուս-
նուց: Այդ առթիւ Սաբիրը գրել ե «Պոետի կնոջ բո-
ղոքը» վոտանավորը:

Վերջապես 1910 թվին Սուլթան Մեջլիս Գանի Զա
դեյի սժանդակությամբ գալով Բազու, Սաբիրն ստա
նում ե Բալախանու «Նեչր-մուարիֆ» ընկերության
դպրոցի Փարսերեն և թուրքական լեզվի ուսուցչի
պաշտոնը: Այդ դպրոցում Սաբիրը նյութապես
վորոշ չափով բավարարված լինելով, այնուամենայ-
նիւ բարոյապես ավելի յե տանջվում: Բազալի կյանքը
ճնշում ե նրան: Այտեղ նա առաջին անգամ ծանոթա
նում ե բանավորական շարժման հետ: Նա տեսնում ե

բանավորների շահագործումը կապիտալիստների կողմից և սկսում և մերկացնել գիշատիչ շահագործողներին: Նա սուաջին անգամ մեր գրականության մեջ մտցնում և բանավորական թեմա. «Բազալի Փահլաններին», «Անբախտ Փահլայի մասին», «Երու թեզ ինստ^ն ևս խմանում» բանաստեղծությունների մեջ նա անուղորքաբար մերկացնում և ազատ կապիտալիստների դարչելի եյությունը:

Բանավորների ծանր կացությունը նկարագրող այդ գործերը Սարխրը գրել և այն ժամանակ, յերբ նա աշխատում էր Բալախանում՝ վորպես ուսուցիչ: Այդ ժամանակներին է վերաբերվում նրա և հրապարակախոս Հաշիմ բեկ Վեդիրովի միջև ծագած հայտնի կոնֆլիկտը:

«Սեղա» թերթում Հաշիմ բեկը «Վոմն» ստորագրությամբ մի հոդված էր տպել վորպես պատասխան «Ոթեյլո»-ի իր թարգմանության վերաբերյալ Սարխրի գրած քննադատության:

Այդ հոդվածին Սարխրը պատասխանեց հետևյալ բանաստեղծությամբ.

Յես բանաստեղծ եմ—դարիս հայելին,

իրեն և տեսնում—ով կա—նայելիս,

Այդպես մի վոմն նայեց ինձ յերեկ

Յե՛վ հայելուս մեջ տեսավ լող իրեն:

Բազալում Սարխրն ավելի յե շիվում գրողների և ժուրնալիստների աշխարհի հետ: Ծանապարհորդելով նա ծանոթանում է արևելքի կյանքի ու կենցաղի հետ: Նկարագրելով թուրքական սուլթան Արդուլ Համիդի և

Իրակի շահ Մուհամեդ Ալու բանուխյունները, Սաբիրըն իր համակրանքն և հայտնում արևելքում աճող հեղափոխական շարժումների նկատմամբ: Այդ ժամանակաշրջանում նա գրեց «Մաթտար խան» բանաստեղծութունը: Եռտասի նրա մասին խմանում և ամբողջ Արևելքը: Միջին Ասիայում: Ժողովրդականութուն վայելող Սաբիրի բանաստեղծութունները թարգմանվում են ֆարսերեն: Աղբյուրնում յեթ Մերձավոր Արևելքում շատ բանաստեղծներ աշխատում են նմանվել նրան:

Աղբյուրնում գրականության մեջ Սաբիրը հանդիսացավ հեղափոխական սևտիրայի հիմնադիրը: Սկսած 1905 թվից նա աշխատում և «Հեյաթ», «Մուլա Նասրեդդին», «Ֆիուզադ», «Իրշադ», «Զենբուր», «Դերիստան», «Տեհեր», «Դյունեչ», «Ղոչ-Դավաթ», «Սեղա» և այլ պարբերական հրատարակություններում—Հոպ-Հոպ, Միրադ, Փաղիլ, Գոջա բեյ, Զինդո բեյ, Արունեսր Եեյրանի կեղծ անունների տակ: Բայց Բազմում նրա դեմ յեղած հարձակումները չեն դադարում: Փոխվում և միայն ձևը, վերը մի քիչ ավելի «կուլտուրական» և դառնում: Սաբիրին ազարկելով սպառնական անանուն նամակներ, թշնամիները ցանկանում էին կանգնեցնել խիզախ յերգիծարանի-մերկացնողի գրիչը:

Նման անանուն նամակներից մեկին Սաբիրը պատասխանել և.

Վախկոտ կեղծարար... թուղթ և գրոտում,

Անունս հազար ձևով մրոտում.

«Բարայն և դալիս, սարսափով փախիր...»

Իմացիր - դրանից յես հեչ չեմ վախի:

Այդպես կարիքի ու պակասքի մեջ Սարիբը շատ տարիներ կռվում է թշնամիների և օկուպացիոն լազերի մուկ ուժերի դեմ: Պատրեն հյուժվելով՝ նա հիվանդանում է: Նա ստանում է յերիկամունքների ծանր հիվանդութուն: Բայց փոխանակ բժշկվելու նա շարունակում է աշխատել տպարանում: Սեռանդուն վերապով պարասում է, վորպեսզի բարձրացնի իր դիտարիքների ու կուլտուրական մտկարդակը: Դրա հետ միասին, նա շարունակում է Բազմում հրատարակվող «Մոլլա Նասրեդդին», «Գյունեչ», «Սունցե» ժուռնալներում տպագրել իր յերդիժանքները:

Բայց հիվանդութունը բարդանում է: Սարիբը գնում է Թիֆլիս բժշկվելու, «Մոլլա Նասրեդդինի» խմբագիրը և բարեկամները նրան վորոշ ոգնութուն են ցույց տալիս, բայց ապարդյուն: Ձհամաճայվելով օպերացիա անելու մասին բժիշկների առաջարկությանը, Սարիբը 1911 թվին վերադառնում է Շամախի, վարտեղ և վերջին բժշկական ոգնութունը նրան հասցնում է Սիհեթը:

Խիստ կարիքը տանջում է հիվանդ Սարիբին: «Մոլլա Նասրեդդինը» № 15-ում դիմում է բոլոր ընթերցողներին՝ ոգնել հիվանդ պոետին: Անդրկովկասի և Թուրքեստանի դանազան անկյուններից ստացվում են հանդանակած դուամարներ: Բայց Բազմի միլիոներները վոշ մի կոպեկով չցանկացան ոգնել մեծ պոետին:

Սարիբը մեռավ 1911 թվի հուլիսի 25-ին յերիկամունքների հիվանդութունից, Շամախի քաղաքում:

Միհեթը հասկանալով պոետի ամբողջ նշանակու-
թյունն ու մեծությունը նրա մահվան առթիվ գրեց
հետևյալ փոտանավորը.—

Դու մի վշտանա, քամի՛նդ դիմացի՛ր,
Ձի անցնի յերկար, դու լավ իմացի՛ր,
Արձան կիանդանն անբունդերը քեզ
Յե՛վ կանմահանա անունը քո վե՛ս:

Միհեթը չսխառվեց: Հոկտեմբերյան մած հեղա-
փոխությունը ընկն-ստալինյան կուսակցության դե-
հասվարությամբ արժանի կերպով դնահատեց Սաբի-
բին:

Նրա իղձերը, ձգտումներն ու հույսերը կենսա-
գործվեցին Աշրբեղանի աշխատավորության կողմից,
փորին ամբողջ հազով սիրում եր Սաբիրը, փորի հա-
մար նա սարկեց, աշխատեց, մթալեց և ստանձվեց: 1922
թվին խորհրդային իշխանությունը Բազմում կանգ-
նեղոեց Սաբիրի արձանը: Մի չափք դպրոցներ, չոր-
ջաններ, փողոցներ, դրադարաններ կոչված են նրա
անունով: Բանաստեղծի գործերը հրատարակված են
մասսայական սիրատույ, նրանք թարգմանվում են
ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդների լեզուներով: Աշրբեղանի
աշխատավորները մեծ հետաքրքրությամբ և սիրով
կարդում են նրա յերգիծանքներն ու բանաստեղծու-
թյունները:

Սաբիրը մեր բանաստեղծն է: Նա պատկանում է
Աշրբեղանի աշխատավորությանը:

Սաբիրի մահվան 25-ամյակի առնչությամբ,
կուսակցության և կառավարության առաջարկու-
թյամբ, Աշրբեղանի ժողովուրդին կից կազմակերպ-
ված է պոետի մեծարժան անցկացնող հանձնաժողով:

Այդ հանձնաժողովի վորոշմամբ Բաղլում
կանգնեցվում և պոետի բրոնզե արձանը, իսկ
մի այլ արձան դրվելու յե Շամախում — պո-
ետի հայրենի քաղաքում: Պատրաստվում և շնոր-
հոպ Նամեյի՝ ակադեմիական հրատարակությունը:
Նուխում բացված դրամատիկական թատրոնը կոչված
և պոետի անունով: Բացի դրանից, մի շարք միջոցա-
ռումներ են կատարվում պոետի հիշատակը հավեր-
ժացնելու համար:

Սարխրի ձգտումներն ու հույսերը, իդեալները
կարող եյին կենսագործվել միայն պրոլետարական
դիկտատուրայի դարաշրջանում, մեծ ստալինյան դա-
րաշրջանում, շնորհիվ լենին-ստալինյան ազդային
քաղաքականության հաղթանակի:

Սարխրը գիտակցել է իր արժանիքը և հախտա-
ցել իր անմահությանը:

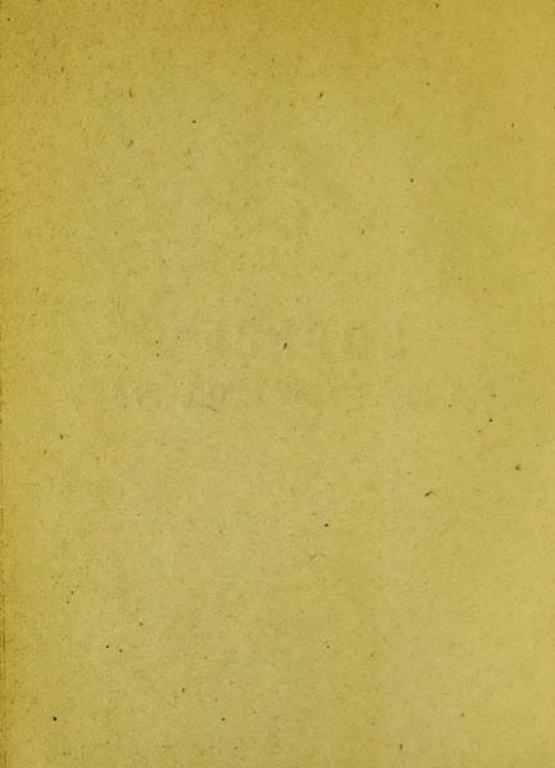
Այնպես ամուր ե ինձ շրջապատել չար
Թշնամանքի հեղեղը վայրի,
Վոր յես նման եմ խենթ ովկիանոսում խոյացած
ժայռի.
Ինչո՞ւ վշտանալ, թող ժամանակը թաղի ինձ
անհետ,
Յես կհեռանամ, բայց մտքերն իմ վառ կմնան
հավետ:

Յեմ իսկասպես Սարխրին անհնար ե մոռանալ:

Այսոր մեր յերկրում, սոցիալիզմի լիակատար
հաղթանակի ետոխայում, մենք ավելի յենք հիշում
Սարխրին և ավելի ջերմորեն սիրում նրան:

Ս Ա Բ Ի Ր Ի

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ

ԲԵՅՆԵԼՄԻԼԵԼ*)

ՀԱՅ ՅԵՎ, ԹՈՒՐԻՔ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐԻՍ

Յերբ մեր դարը պահանջում է յեղբայրութիւն սըր-
բաղան,
Յերբ բոլորս ցանկանում ենք մի խաղաղ կրթանք ան-
բաժան,
Յերբ մեր հողում բնակ չկա վաչ մի պատճառ
դժտութեան,
Զաւակները մեր աթ յերկրի լի յեն քենով մի դա-
ժան, —
Հայի, թուրքի սրտերի մեջ սերմ են ցանել չարու-
թեան,
Մի՞թե չկան հերոս մարտիկ՝ դաջիկք վառպեն միու-
թեան:

Ո՛ր դիտուններ, հանդե՛ս յեկեք, ախոր — ո՛րն է վեհ
վաչի,
Լինենք յեղբայր մենք մտերիմ, թշնամա՛նքը թող
կորչի:

Յերկու դրկից, յերկու ընկեր յերարու միչոտ բախ-
տակից,
Զաւակները հենց նո՛ւյն հողի՝ սաղթել են հաշտ,
սրբաակից,

*) Բն յեկրմ իլեւ — ինտերնացիոնալ:

Գործեր անմխրջ յնշեղ վերար մտերիմ, ու կարեկից,
Այսոր հանկարծ արյուն մթնեց խաղաղ յերկնից ու
վշտեցից,

Տգիտության ու շնորհանի մասնն և այստեղ խառնա-
կիչ,

Գյուղ ու քաղաք յերան ավեր, տե՛ր իմ, վերկեր չա-
բիքից:

Ո՛ր դիտուններ, հանդե՛ս յեկեք, այսոր—որն և վնճ
կոչի,

Լինենք յեղբա՛յր մենք մտերիմ, թշնամանքը թող
կորչի:

Ո՞վ տերմանեց այսքան չարիք և ո՞վ նյութեց այս-
քան դատի,

Ձեմ հատկանում, թե ի՞նչ հողմ եր, վոր մեր շուրջը
բարձրացաւ,

Ձի՛ կարելի հավատա՛լ, թե մարդու ձեռքով սա ան-
ցաւ,

Հայ ու թուրքի դործ չե՛ յերբեք, նրանք պատճառ
չեն բնաւ

Յեւ յախճիրը, վոր մա հիմա, սոցիալիստներ այդ
յեղաւ,

Թշնամությունն այս բերում և ժողովուրդին դարդ
ու ցաւ:

Ո՛ր դիտուններ, հանդե՛ս յեկեք, այսոր—որն և վնճ
կոչի,

Լինենք յեղբա՛յր մենք մտերիմ, թշնամանքը թող
կորչի:

Յճմարտութեան պիտ քարոզել ժողովրդին կեղեքված,
Բացել աչքերն ու դո՛ւրս բերել նրան կյանքից այս
ճեղքած,

Արևի պես միշտ շողշողալ, ցրել խաղաղն
անթափանց,

Յեկ հուշերից հափես վանել չարութեանը ահազանձ:
Բեյնեմխիբնն, ո՛վ գու Սարիբ, յեղբայրութեան ցահ
արած,

Աշխատիր միշտ հեռու կենալ այս աշխարհից խա-
վարած:

Թարգ. ՎԱՐՍԵՆԻԿ ԱՂԱՍՅԱՆ

ՔԵԶ ԻՆՍԱՆ ԵՍ ԻՄԱՆՈՒՄ

Յաճյա, դու ել աշխարհումս քեզ ինսան ես
 իմանո՞ւմ,
 Անիող գյաղա, մարդ լինելը հանաք բան ես
 իմանո՞ւմ:

Մարդը, ախր, փառք ու նպատիւ, ապրելու հալ
 կունենա,
 Մարդը առատ հարստություն, դուլլաթ ու մալ
 կունենա,
 Ղեյրաթն ի՞նչ ա՛ մարդը տներ ու սիրուն զալ
 կունենա:

Եղ մութ ու նամ զոխրճիթը աղարանք ես իմանո՞ւմ,
 Աղա, ախմախ, մարդ լինելը դու հանաք ես
 իմանո՞ւմ:

Ի՞նչ ունես դու մեղլիսումը—քո խոսքը դիմի աղար ա,
 Մեծերի մոտ դու վտարի կաց, ձեն մի հանի, տաղ
 աբա,
 Աղքատ մարդ ես՝ դնա բանիւդ, խելքդ դիխիդ տաղ
 աբա,

Անհող դուլին հարուստի հետ մի բանակ ես
խմանո՞ւմ ,

Աղա , ախմախ , մարդ լինելը դու հանաք ես
խմանո՞ւմ :

Ո՞վ ա տվել քեզ իրատունք հարուստի հետ հաշվասար ,
Այ անամոթ , չես խմանո՞ւմ , վոր կա մեր մեջ ձոր ու
սար ,

Փող վոր չունես՝ ով կասի թե դու ել մարդ ես , մի
ինամն .

Անկարելին ելի ծաղրը ու ծանակ ես խմանո՞ւմ ,
Աղա , ախմախ , մարդ լինելը դու հանաք ես
խմանո՞ւմ ,

Գնա խիիր դու քո մուրճը ու քո դովան խմացի ,
Չեոք քաշիր եդ քո մաքերից , թեկուզ սով ա՝
դխմացիր ,

Ծահլան ի՞նչ ա հարուստի մոտ — մի տես ով ա
դխմացիդ .

Մի արասի որսվարձդ բոլոր թուման ես խմանո՞ւմ ,
Աղա , ախմախ , մարդ լինելը հանաք բան ես
խմանո՞ւմ :

Հարուստ մարդը միշտ Փահլաբի վախտի տերն ա ,
խմացի ,

Փողավորը ես աշխարհի բախտի տերն ա , խմացի ,

Մեծավոր ա , իշխանության թախտի տերն ա ,
խմացի :

Թե այսմը խանութիւնն ա՛ զեղ եւ խանն եւս իմանո՞ւմ ,
Աղա, ախմախ, մարդ լինելը հանաք բանն եւս
իմանո՞ւմ ,

Համ ապրում եք մեր դովլաթով՝ մեր եւս բաղ ու
բոստանում ,

Համ եւ մեր դեմ կռիւ սարքում , շեյթանի հետ
դոստանում ,

Մեր լաւութեան փոխարենը, յարաբ, ե՞ս եք
խոստանում :

Բարութիւնը ուրանալը սրտովականն եւս իմանո՞ւմ ,
Աղա, ախմախ, մարդ լինելը հանաք բանն եւս
իմանո՞ւմ :

Գոնե մի տես շաշվում ես,
Կամ բեղարում, մաշվում ես,
Փառք ալլահին, լավ ա դեռ
Կրակի մեջ խաշվում ես :

Թարգմ. ՍԱՄՎ, ԵԼ

ԲԱԳՎԻ ՖԱՀԼԱՆԵՐԻՆ

Բախտի անխլը թարս և պատվում հիմի,
Փահլան ել իրեն մեծ մարդ և հաշվում հիմի:

Վո՞նց կլինի դա, որենցի նստի Փահլան,
Մալ չունի ու դովլաթ չունի հարստի Փահլան,
Ինչո՞ւ պխտի աղատովի ու ազդի Փահլան,
Ի՞նչ իրավունք ունի կռվի, սարսի Փահլան,

Փահլա, ասա, հոգուդ մեռնեմ, ինչու քեզ հարդանք
լինի,
Ինչո՞ւ համար, ի՞նչ պատճառով խոսքդ ուժեղ, թանկ
լինի,
Լուր ծառայիր հարդատներին, նրանց յերկար կյանք
լինի,
Գոհ յեղիր, ինչ քեզ տան, թեկուզ մի քարթու,
վշտանք լինի:

Բախտի անխլը թարս և պատվում հիմի,
Փահլան ել իրեն մեծ մարդ և հաշվում հիմի:

Հարո՛ւստ, դուռ յեղիր, իզուր քեզ խաթի մեջ չպցես,
Փահլի խոսքը արդար լինի—ելի նրան չլսես,
Ճամբա մի տուր շունչ քաշելու քասիբներին սևերես,
Սխեն մի հարվանի խաթրու, մի կեղտոտիր ինքդ քեզ:

Բարխտի անխփը Թաքս և պտտվում հիմի,
Ծառլան ել իրեն մեծ մարդ և հաշվում հիմի:

Գու չխաբվես, աղքատ մարդուն խելք ու շնորք չի
լինի,
Վարովհեան որինստոր հաղուստ քեղ պես նա չունի,
Կայք չունի ու դոսլաթ չունի, աբա չունի դառ
դույնի,
Ունի-չունի մի հին չուխա, մի հատիկ կարպետ ունի:

Բարխտի անխփը Թաքս և պտտվում հիմի,
Ծառլան ել իրեն մեծ մարդ և հաշվում հիմի:

Թե ուզում ես լինել անդարդ, լինել հանդիստ
արխարհում,

Ձրնկնել իզուր գիրկը վշտի ու տանջանքի՝
արխարհում,

Գու մի նայիր Փահլի դեմքին ու ռանգին՝
արխարհում,

Գու քո մասին միշտ մտածիր ու քո կյանքի՝
արխարհում:

Բարխտի անխփը Թաքս և պտտվում հիմի,
Ծառլան ել իրեն մեծ մարդ և հաշվում հիմի:

Տես քո ազգի ցավերը, բայց դու ինքդ դեղ մի
փնտուիր,

Վորրի տե սկարի համար ապաստան, տեղ մի
փնտուիր,

Ստենեմլին դու չչինես բարեգործության տուն, շենք,
Ազգիդ խեղճին դու չհիշես, չանես նրա սխրտը շեն:

Բարխտի անխփը Թաքս և պտտվում հիմի,
Ծառլան ել իրեն մեծ մարդ և հաշվում հիմի:

Թարգմ. ԳՐԱՇԻ

Ա Ք Ի Ն Չ Ի

Եւ մի գցի ձեռք յերկինք, աղա, աքիճչի,
Աղվեսի տեղ քեզ մի դնի, դյաղա, աքիճչի:

Ամեն ոք մի պատրվակով ի՞նչ ես մաշում իմ դուռը,
Վիզդ ծուած աղտոտում էս ձմեռ-աշուն իմ դուռը,
Ի՞նչ ես դալիս դիտիդ տալով, լալով քաշում իմ
դուռը.

Ծառ մի լինի, պատիվ պահիր, աղաք, աքիճչի,
Ձեռք վարի, մի վնդատա, աղա, աքիճչի:

Թե քեզ համար սեւով անցավ ամբողջ տարին—
իմ ինչ դործ,
Յերաշտ յեղավ ու չբուսավ վոչ մի դաշի—
իմ ինչ դործ,
Կռիվն արավ թո բրնձի արտերն արին—իմ ինչ դործ.

Ինձ ինչ թե թո դործը յեղավ բաղա, աքիճչի:
Իզուր տեղից մի վնդատա, աղա, աքիճչի:

Ունեցածդ կարկուտը սեւ սրբեց տարավ—ինչ անեմ,
Թե մորեխը թո բոստանը ավեր արավ—ինչ անեմ,
Պարտքատերը թե թո մանկան վերձակն տուավ—
ինչ անեմ.

Ծախիբ վերջին փայտաբեկ, աղա, աքինչի,
Չենդ կարիբ, գլխին մի դառ դաղա, աքինչի:

Ինձ ինչ թե դու չարչարվում ես, շատ աշխատում,
քիչ սուտում,
Ջահանդամը թե մեռնում ես դու անթի ու անտուն,
Բո աչքերի լույսից թեկուղ ցորեն հանիբ բեր ինձ
սուր:

Չարթուկ ել բեր, ցորեն, դարի, հայդա, աքինչի,
Թե չե կաշիդ յես կմաշկեմ, աղա, աքինչի:

Բանի կուզե՞ս ասա չունեմ, կյանքիդ դնով կատանում,
Լացակումած աչքերը քո յես հանելով կատանում,
Վոսկորնեբդ ու մաղմինդ ջուր անելով կատանում:

Բո ճարը տես, թե չե բանդ վատ ա, աքինչի,
Իզուր տեղից մի վնդատա, աղա, աքինչի:

Գեղջուկ մարդ ես, ցորենն ինձ սուր, դու կոչտ քարն
ել կլափես,
Սոված մնա ձմեռն ամբողջ, ձյունի սարն ել կլափես,
Բարից կակուղ թե բան չեղամ՝ դահրումարն ել
կլափես:

Բո բանը չեն միս ու սխալ, աղա աքինչի,
Մատուռից ինչո՞վ ես լամ, գյարդա, աքինչի:

Իսկ իմ դիրքը, իմ պատիվը հնուց անմահ սրենք ա,
Բեղաբաղա յեմ, հանդիսս կյանքը միշտ ինձ համար
սրենք ա,
Առանց դինու յես չեմ ճաշի, դա հո թամամ սրենք ա.

Բեղաբաղայի հալն ետպես ա, ադար, աքինչի,
Լավ իմացի, կարգը ես ա, հայդա, աքինչի:

Թարգմ. ՍԱՄՎԵԼ

Հ Ա Մ Բ Ե Ր Ի Ր

Թշվառութեան դերկը ընկար, հաշտըվիր, ով
անողնակա՛ն, համբերի՛ր,
Քաղցած ընտանիքիդ առաջ յերեսդ սևանա անդամ,
համբերի՛ր:

Աղքատութեան դերին դարձար, վողորմելի՛,
խոնարական դու յեղի՛ր,
Մի՛ աշխատիր, վորևե գործի մի՛ դնա, անդործ,
անբան դու յեղի՛ր,
Գժբախտութեան չարա չկա, լա՛ց, աչքդ թա՛ց,
արցունքաքամ դու յեղի՛ր,
Միշտ հե՛ղ յեղի՛ր, միշտ դո՛ւ յեղի՛ր, ասել ե թե միշտ
մուսուլման դու յեղի՛ր:

Քո բաժին բերք—հացը կզա, դու ավարա ման յեկ,
անբա՛ն, համբերի՛ր,
Թշվառութեան դերկը ընկար, հաշտըվիր, ով
անողնակա՛ն, համբերի՛ր:

Կացութեանդ ծանր լինի—հաշտըվիր դու ցավերիդ
հետ, ով անկա՛ր,
Անհող յեղի՛ր, անող յեղի՛ր, յեղի՛ր անհույս ու
ծուլութեան սիրահար,
Ճակատադիր համարիր ա՛յդ, ապրիր այդպես միշտ
խայտառակ ու սկար,
Ողում թռչող մարդուն յերբեք մի նայի՛ր դու
կարոտով վառ ու անմար:

Թո՛ղ, մի՛ ջանա, փող մի՛ դնասիր, մի՛ կաշիք
դործիդ սեփական, համբերի՛ր,
Թշվառության գիրկը ընկար, հաշտըվիր ով
անողնակա՛ն, համբերի՛ր :

Թե դուլում դա բռնակալից, բեգից, խանից, —
վերուստ տրված համարի՛ր,
Թե վոք տերդ դա հարկ ուլի, դա յերկնքից
քեզ սահմանված համարի՛ր,
Թե յեվ ինքդ ես քո խեղճության պատճառը միշտ՝
ճակտիդ գրված համարի՛ր,
Չախորդությունդ ընկերի՛ ու բարեկամի պատճառած
համարի՛ր,

Ընկի՛ր վոտի տակ ու ջարդվի՛ր, ու մի՛ փնտռիր
դքան դարձան, համբերի՛ք,
Թշվառության գիրկը ընկար, հաշտըվիր,
ով անողնական, համբերի՛ր :

Թե եդ բանից շատ ձանձրանաս, նստիր տխուր,
նստիր ու անհազ դու լա՛,
Ուրիշ միջոց մի՛ վոքոնիր, այդպես ահա, տանջվիր
շարունակ, դու լա՛,
Սաղ աշխարհքից ձեռք քաշի դու, համ աշկար լա՛,
համ ել միայնակ դու լա՛,
Թող կուրանա աչքդ, միտքդ, մի՛ մտածիր, մի՛ տես,
աչքդ փակ դու լա՛,

Թքի՛ր քո նամուսի վրա, մի՛ քաշվիր դու,
կրկին անգամ համբերի՛ր,
Թշվառության գիրկը ընկար, հաշտըվիր,
ով անողնական, համբերի՛ր :

Սակայն յեթե զորեւս գործ ուզես անել,
մուտնեքմանի պես դատիրի;
Հողաստիրոջ ճնշումը տար համբերությամբ,
դու հարյանի պես դատիր,
Վարի՛ր, ցանի՛ր, հեձի՛ր բերքդ՝ բեկը տանի,
խեղճ ինտանի պես դատիր,
Մի՛ արթնանա, մի՛ հասկանա իրավունքդ,
խեղ անբանի պես դատիր:

Մի՛ դարդտովիր, մի՛ նեղանա, ցավերդ տար
լուս ու անկամ, համբերիր,
Թշվառության գիրկը ընկար, հաշտըլիր,
ով անողնական, համբերիր:

Յեթե շատ, քիչ դերբաթ ունես, դու անհավատ
մարդկանց յերբեք մի՛ նայիր,
Մի հեշտ գործով պատշվելով, մի ուրանա քո հավատը
յերկնային,
Մանուկներին համար հաց դուրս դա ասելով,
դու տիրոջ տունը մի՛ քայքայիր,
Մեղքը վիզս, գնա Փահլայտություն արա, իդուր տեղը
մի՛ վայիր:

Գործատերը թե՛ վտղ շտա, կրակում վառվիր
հուր-հավիտյան, համբերիր,
Թշվառության գիրկը ընկար, հաշտըլիր,
ով անողնական, համբերիր:

կամ ջանումդ յեթե ուժ կա, զորութիւնն կա յեթե
քո մեջ, քո սրտում,
Ձեռքդ զորեղ, յերեսդ վարդ, հողիւ դարդից զուրկ և
բնաւ ու խնդում,—
Միանգամից վերջ աուր բոլոր քո ցավերին, քո
զարդերին անհասանում,
Դառն ափազակ, եղևի մի մեծ արհեստ և հեշտ,
տարբեր արվեստից իմաստուն,—

Ճրգմի՛ր ու ա՛ռ, մորթի՛ր ու ա՛ռ, զարկի՛ր ու ա՛ռ,
լծվի՛ր արի՛ն, պարծեցի՛ր,
Հենց վոր մի որ հասնես պատվի սասիճանին,
իշխաններին, պարծեցի՛ր,

Հարի՛ր դու վոճրազործներին, պարծեցի՛ր,
Խառնվի՛ր ամեն շար դործերի, պարծեցի՛ր,
Մի՛ տնենա ել վոչ ամոթ, վոչ նամուս,
Արուսդ տո՛ւր շուն ու գելի, պարծեցի՛ր:

Թարգմ. ԳՐԱՇԻ

ԻՆՉԻԴ ԵՅԻՆ ՊԵՏԻ, ԱՍՏՎԱԾ...

Մեր աշխարհի ես քարասիրտ մարդուկները ինչիդ
և յին պետք, աստված,
Աստ տեսնեմ, մեզ մոտ ես աստ. արյունները ինչիդ
և յին պետք, աստված:

Անամոթութունը արդեն ավելացավ, ժողովուրդը
դարձավ հրու, հնազանդ,
Ամեն զուպումի դիմացող հողինները ինչիդ և յին պետք,
աստված:

Այն ժամանակ, յերբ ել ազնվութուն ջկա ու
բարութուն կամեցող՝
Յես չդիտեմ աշխարհի ժամանակները ինչիդ և յին
պետք, աստված:

Թե խեղճերի արտասուքը մի որ ել ծով եր դառնալու
անհատակ,
Ել ծովերը, ել են ովկիանոսները ինչիդ և յին պետք,
աստված:

Թե վոր կեղեքիչ վորականը՝ խիղճ, դժութուն ջեր
ունենա բնավին,
Ել են սարի աթյամները, յեղնիկները ինչիդ և յին
պետք, աստված:

Թողի, ցանքսի յեկամուտը թե վոր պիտի միշտ
բեկերը տեսնեյին,
Սերմը ցանող անխոնջ յերկրագործները ինչիտ և յին
պետք, աստուխած :

Աշխատանքը ունչպարիմնն և, ուժը յեղան, իսկ հողը
քո տխածն և,
Եւ բեկզաղաները, բեկ ու խաները ինչիտ և յին պետք,
աստուխած :

Թե վոր ամբողջ աշխարհումը սողխոտությունն ու
խաւարը պիտի իջխեր,
Եւ լուսաւոր ու կրթիւած դիտնակամները ինչիտ և յին
պետք, աստուխած :

Սյուրթուկաւոր մուտուրմանին քամֆուր անխամբ
անխամարկող, հաջոյող,
Դոչիկաւոր, *) հնամուր մուտուրմանները ինչիտ և յին
պետք, աստուխած :

Կամ եւ յեթե նրանք պիտի ունենային խոսք ու անուն
ստղիեցիկ,
Եւ այս չորս-հինգ իմաստուն ուսումնակամները
ինչիտ և յին պետք, աստուխած :

*) Դոչիկ—թուրքական հին ձևի հարուստ :

Թե դեյրաթով դարձի անցած պիտի այսքան
դանտաբաղներ^{*)} լինեյին,
եւ թամբալ, խենթ քաջերը, սատանաները ինչիդ
եյին պետք, աստված:

Թե վոր ամեն մի սղամարդ, աղջկա պես պիտի սիրեր
ատաշի,
եւ աներուս զիտկած կանայք, տիկիկները ինչիդ
եյին պետք, աստված:

Թե մեր վորս վաճառականները պիտի Սոնյաներին
զանեյին,
Բա եւ անբախտ ու թշվառ Թուքյազբանները^{**)}
ինչիդ եյին պետք, աստված:

Մեղա քեզ, տե՛ր, մեղա քեզ, տե՛ր, մեղա քեզ,
տե՛ր, մեղա աստված:
Նայելով քո արարքներին զարմանում եմ՝ բերանս
բաց:

Թարգմ. ԳՐԱՇԻ

*) Դանտաբաղ—լրտես:

***) Թուքյազբան—Թուքք զեղջուկ կնոջ անուն:

* * *

- Գուշե քնած էս, աղիզ բարեկամ:
- Ո, վո՛չ. համեցե՛ք... հուզված ես դու խիստ...
- Տաներկու մանեթ փողի կարիք կա...
- Չե՛, խոր քնած եմ... Թողեք ինձ հանգիստ:

Թարգմ. Թ. ՀՈՒՐՅԱՆ

Դ Ի Լ Ա Ն Չ Ի

Դե, ուսդ ելի, հերիք վտուտա շեմքում նստած, դի-
լանչի,
եւ մի կանչիր բարդուչի պես, մի վնդատա, դիլանչի:

Թեև գիտի ել քելելս ա ես պատվասեղանն—ո՞ւմ ինչ
քործ,
Թեյեմ վիքն ա տեսակ-տեսակ ուտելեղանն—ո՞ւմ ինչ
քործ.
Ու մեջլիսն ես թեև աղքատ մարդու տեղ ա—ո՞ւմ
ինչ քործ.

Ստեղծյն կա եւ աղաթ մի հին, առա, խաատա
դիլանչի,
Դե, ուսդ ելի, շեմքում նստած մի վնդատա, դիլանչի:

Մենք հարուստ ենք, մեր ապրուստը աշխարհումս
անդին ա,
Մեր ղոնաղն ել մեզ պես ուրախ, դավլաթատեր
դանդին ա,
Հաստավիղ ա, աղնվախան, փորը մեծ ա, հանդին ա,
Բեկ ու խան ա, մոլլա յա, տես, դառ խալաթն ել
հաղին ա,
Մեր կերածն ել թանկադին ա՝ համով դառն ու
մաքին ա.

կէ մի անկէ խոհանոցին աչքը, անոս, գիշանչի,
Դե, ոսդ ելի, շեմքում նստած մի վնդատա, գիշանչի:

Մեզ ինչ թե քո ձեռքը կտր գեռ չի ընկել մի բուռ
հաց,
Կամ թե սովից ընտանիքդ միշտ անուս ա ախ ու
լաց)

Մի տես, թե ինչ զգվելի ա զիթ-մուրթի մրտած.

Թու քո ջանին, քո յերեսին եզ լպտած, գիշանչի,
Դե, ոսդ ելի, շեմքում նստած մի վնդատա, գիշանչի:

Հարուստն, ախր, ինչի՞ պիտի, թողած մոլլա ու
խանի,

Կշտացնի աղքատների ենքան սոված ընտանիք:
Ինքը՝ տերը թող անամոթ եզ քո գլխին ճար անի:

Բաց թող յախես, քո ճակատը կա ի՞նչ հաստ ա,
գիշանչի,
Դե ոսդ ելի, շեմքում նստած մի վնդատա, գիշանչի:

Մի անգամից հասկացիր, վոք աղքատ կա դու բնածին
Յեմ մի անկէր քո աչքը ծակ հարուստների

թե վոք չունես ուտելու բան - մեռիր՝ վերջ գէր քո
լացին.

Մեզ մի տանջիւր, ու մի յեղիւր եղպես վստահ,
գիշանչի,

Դե, ոսդ ելի, շեմքում նստած մի վնդատա, գիշանչի:

'Հանրուսանի' մ'տես պատմութեանն մտիդ արքայանը Հանր
Հի վնի,
Աղքատն իրա սրտւմ իտիկ խանի պես սար Հի վնի,
Կուշտը յերբեք սովածին մտտ ու համարապ Հի վնի,
Թե չե տեսար՝ ընկալ նրա սխառքը հակա, դիւանչի,
Դե ուրդ ելի, շեմ քում նստած մի վնդատա, դիւանչի:

Թարգ. ՍԱՄՎ.ԵՆ.

Ա. Խ...

Հե՛յ, գիտի, ախ... քե՛Ք քաշելու այամ եր՛;
Են ժամանակ, յերբ մեր հոտը դեռ իսամ եր՛:

Ժողովուրդն իր իրավունքը չգիտեր,
Ազատ մտքից հեռու յեր ու սգեա եր,
Աչք չեր սրբում, թեև արցունքը գետա եր,
Թերթ չեր կարդում; գերի յեր նա ու հեա եր,
Լսածն ել ի՞նչ, սուտլիկ-անտախ բան եր,
Հե՛յ գիտի, ախ... քե՛Ք քաշելու այամ եր:

Վոչ վոք յերկրում մեզ չեր թքում, պարսավում,
Ինչ անեյինք, մաքուր եյինք յերեվում,
Սալիխ աչքին սրբեր եյինք մենք թվում,
Ինչ գեղեցիկ հուրմաթ-պատիվ կար մեզնում,
Մեզ հարգողը, ինքը ամբողջ իսլամն եր,
Հե՛յ գիտի, ախ... քե՛Ք քաշելու այամ եր:

Յերբ ազգն ընկներ վշախ մեջը, մենք դո՛հ, բախակած
եյինք,
Իշխանության, իշխաններին յեղբայր - ոգնակած
եյինք,
Սալիխ աչքում գիրլա եյինք, սուրբ աղոթարան
եյինք,
Վորտեղ փլավ լիներ, նաեղ սուլիբի գլխին իսան
եյինք:

Պիլեթ, ցերեկ մեկ համար ան, բայրամ եր,
Հեյ դիտի, ախ... քեֆ քաշելու այամ եր:

Ինչքան ել վոր մեր գործերը կեղծ եյին,
Թվում եյին, թե մաքուր, անկղծ եյին,
Կարծում եյին մեր խոսքերն անկեղծ եյին,
Դիմի համար որենք, սրբաստեղծ եյին:
Խալիսի գործն եր—պատվել, մեղ գովարանել,
Հեյ դիտի, ախ... քեֆ քաշելու այամ եր:

Մեր կեղծիքը ծածկում եր արան—չորը,
Ինչ գալիս եր, կոխում եյինք մեր վորը,
Ով դիտեք, թե մի մեծ խարդախ ե մոլլան,
Հիլանդ, մարդուն դեղ եր հողը մեր դուան:
Մեր սպաստարանն ուխտավայր, աղոթարան եր,
Հեյ դիտի, ախ... քեֆ քաշելու այամ եր:

Խալիսը մեղ եր վատահում լուռ, հնազանդ,
Մեզ եր կանչում՝ «ծերունիներ սրբազան»,
Չեր տարբերում մութը լույսից հարազատ,
Մեր դրականն եր լցնում դատածն իր դատ—գատ:
Ով փող չտար՝ իրեն խայտառակ կաներ,
Հեյ դիտի, ախ... քեֆ քաշելու այամ եր:

Հիմի ասես բոլոր մարդիկ քաղքեր են,
Քաղքը ի՞նչ ե, սաստանայի ճտեր են,
Մեզ բոլորիս ձի յեն շինել, նստել են,
Անցած այամ, ո՞ւր ե, հիմի լինեք են,
Աշխարհը շեն, յերբ մեր հոտը դեռ խամ եր,
Հեյ դիտի, ախ... քեֆ քաշելու այամ եր:

Թարգմ. ԳՐԱՇԻ

Ե Յ Ա Մ Ի

Յես չեմ խարսկի քո քարոզով — նահաֆս ե նա, եյ
ամի,
Թող ինձ պատժի քո հախատը, թե հաֆս ե նա, եյ
ամի,
Միշտ յերգվելով քո խմանով՝ թալանում ես դու
մարդկանց,
Ավազակի դենք ե՛ դինդ, մի վախենա, եյ ամի:
Ձուր մի ներկիր քո մորուքը, մի դիր խինա քո
մաղին,
Թո հողու չստի սեվ չի դառնա, չի փոխվի նա, եյ
ամի,
Թե վոր ոգուտ չունենայիր քո եղ որուջ-նամաղից,
Ձեյիր սանի են թուքը, վոր քո զլխին ա, եյ ամի:
Ի՞նչ ես դու միշտ աչքս խոթում եզ նամաղը քո
զաղիր,
Դու քո սպած ոգուտն ասա՝ ասեմ հաին ա, եյ ամի:

Թարգմ. ՍԱՄՎԵԼ

ՄՈԼԼԱՅԻ ԴԱՐԴԸ

Ախ քաշերս՝ քեֆի-դելյանի համար և,
Աբյուն լալս՝ դահֆե-ֆինջանի համար և,

Բարոզ սաալս՝ լոկ պարպեխի, լոկ քեքեխի,
Իմ քիտայի, իմ լիք դրազանի համար և:

Նարատակս՝ կալին ցորեն հավաքելն և,
Հխանալս՝ իմ մալ, մառանի համար և:

Սմեն մի սր քս վոտքերիդ տակ մուսլիս,
Լիքը սուխրիդ, լիքը դազանի համար և:

Յես հիվանդ և՛մ քյուֆթա, բողբաշի դարդեցը,
Խորովերս՝ դոլմա, պատմջանի համար և:

Գոմքս՝ դրախտի անմահական արքյոււրների,
Անուշ ջրի, շարբաթ, ուհանի համար և:

Տեսա դուք միլավ եք յնիում, հասկացա վար
Թարարիքն այդ քելեխ, նշանի համար և:

Յերանի թե տեսնելի քեզ, քաղցր ժառանգ,
Ուշքս, միաքս քս դանձ, քարվանի համար և:

Հարուստներին հողի աուր, սի՛րա, խեղճերին՝ քար,
Բաղցր խոսքս՝ սուլթան ու խանի համար և,

Թարեհու թյումու մեզ վրա չի ազդի «Հոսո-Հոսո»,
Կրակը լոկ այրվող քո ջանի համար ե:

Միչտ այրվի՛ր, ձեն մի հանի, դու քո աստվածը,
Հասկացի՛ր, ձեն մի հանի, դու քո աստվածը,

Արդար խոսած, արդար դատած ել լինես,
Ուրացի՛ր, ձեն մի՛ հանի, դու քո աստվածը:

Թարգմ. ԳՐԱՇԻ

ՍՏԱՍԱՆ ԶՈՒԱՆԸ

Մի չորան սարկոյ ձեն տվեց. «Հարա՛յ,
Հա՛յ, հասե՛ք, գելը վոչխարը տարա՛վ...»

Յեկան դյուրացիք ջահել ու պտուալ,
Վազեցին—փայտ ու մահակներ առած:

Յե՛վ մարդիկ վռազ վազեցին սարը,
Վոր փրկեն գելից դառն ու վոչխարը:

Վազեցին խմբով ու սարը հասան,
Ու սարը հասան... հասան ի՞նչ տեսան:

Զորանը կանդնած խնդում է քահ-քա՛հ,
Վոր մարդիկ եսքան անխե՛լք են, ախմա՛խ:

Վոր եսքան մարդկանց նա կարաց խարել,
Յե՛վ եսքան մարդկանց կարճ խելքը չափել:

«Բե՛ֆս յեկել եր, զարա՛ֆաթ արի,
Վոնց բարի յեկաք, գնացե՛ք բարի»,—

Ասաց չորանը, վոչխարը առա՛վ,
Խնդալով քահ-քահ յետ սարը տարա՛վ:

Սուպես անց կացան որեր մի քանի,
Բայց չմոռացան մարդիկ չորանի

Չար դարաՓաթը... յերբ մի սր նորից,
Ելի չորանը ձեն տվեց սարից

«Ե՛յ, հարա՛յ, հասե՛ք, վոչխարը կերան,
Գեղերը... յեկա՛ն, ձե՛զ մատաղ, տարա՛ն...»

Գեղացիք, հասե՛ք... ողնութ՛յո՛ւն...» սակայն
Վո՛չ մի գյուղացի տնից դուրս չեկավ:

«Սո՛ւտ ե—տասցին—ո՞վ չի ճանաչում...
Սո՛ւտ ե, չորանը սուտ տեղն ե կանչում»:

Իսկ սարում՝ ճիշտ՝ վոր, գեղեր մի քանի
Վրա տվեցին հոտին չորանի,—

Վորին խեղդեցին և կերան վորին,
Գետին փռեցին անշունչ բռնորին:

Ենպես վոր հոտից մե՛կն ել շմաց
Ու գյուղին հասավ ետքան մեծ վնաս:

* * *

Թե՛կ ճիշտ ե ասված. «Չե՛ն ել հարխատում,
Թե տո՛ւնն ել վառվի սուտ ասող մարդու...»:

Թարգմ. Թ. ՀՈՒՐՅԱՆ

ԳԱՐՆԱՆ, ՈՐԵՐ

Յեկեք հարնան զա՛ռ որեր,
Տարվա սիրուն, դա՛ռ որեր:

Հարվի, ձյունը սարերի,
Բացվի դույնը բաղերի:

Գետը առուն սե՛լ լինի,
Ու հասկը Թեղ-Թե՛լ լինի:

Բացվեն կանաչ ու ծաղիկ,
Ծառ ու տերև ծիծաղեն:

Թարգմ. Թ. ՀՈՒՐՅԱՆ

ԻՍՔԵՆԴԵՐՆ ՈՒ ԱՂՔԱՏԸ

Ջերմ արևի տակ մով տխեղերքի՝
Աղքատն եր նստել էամբի յեղերքին։

Նստել եր մենակ ու ճանճերն ան չար
Տանջում էյին խեղճ մարդուն չարաչար։

Մեկ ել՝ են ճամբով իսքենդերն անցավ,
Նայեց աղքատին, խղճաց ու ասավ. —

— Այ աղքատ, սպառիր, քեզ ի՞նչն ե հոգում
Յեւ ի՞նչ ե հիմա քո սիրտը ուզում։

Յես դարման կանեմ քո ցավին անճար,
Բո սեւ աղբարդերին կանեմ դեղ ու ճար։

— Փաղիչա՛հ, — ասաց աղքատը հանդիպաւ, —
Ճանճերի դեմ ե իմ դանդատը խիզար,

Հրամայիր և թող ճանճերն ես անա՛հ
Չքվեն ու կորչեն, հողիս դնջանա։

— Այ մարդ, ենպես բան ուզիր ինձանից,
Վոր կախված լինի իմ հրամանից։

Յես ճանճերի դեմ անզոր եմ սասախի,
Իսկ իմ զորու-թյամբ նրանց չես սատարի։

— Փառելչաւ, թե վոր խեղճ ես ու անճար,
Եւ ինչո՞ւ ասիր, թե կանեմ քեզ ճար:

Դու վոր քեզ անհաղթ, քաջ ես համարում,
Ասա, ճանճից թույլ ի՞նչ կա աշխարհում:

Թե վոր անդոր ես ճանճերից անգամ,
Եւ ինչո՞ւ քեզ մտտ ողնության յես դամ:

— Այ վորդի, դնա, դու ասծուն դիմի,
Նրանից խնդրիր ողնություն հիմի,

Նա՛ կանի դարդին քո դարման ու դեղ,
Ասծուն են դիմում թե թույլ, թե ուժեղ:

Թարգմ. ՄԱՄՎԵԼ

Փ Ո Ղ Ա

Մարդուն մարդու դեմք սալողը փողն և միշտ,
Անփող մարդու յերեսին սև քողն և միշտ...

Թող վոչ ցեղը լինի վրեժ,
Վոչ եւ սիրտը պարզ ու ըստի:
Անունդ թող դրեն սևով,
Միայն թե՛ քեզ հարուստ ասեն:

Մարդուն մարդու դեմք սալողը փողն և միշտ,
Անփող մարդու յերեսին սև քողն և միշտ...

Յեղիբ անխելք ու անկարող,
Բայց ունեցիր կարվածք ու հող,
Հիմարները հողիդ պրտ
Ծունկի կգան միշտ դողեղող:

Մարդուն մարդու դեմք սալողը փողն և միշտ,
Անփող մարդու յերեսին սև քողն և միշտ...

Գու՛թ չլինի թող քո հարուստ,
Մարդկանց արյուն ծծես անքուն.—
Գրապանումդ թե՛ փող ունես,
Ազնիվ մարդ ես դու աշխարհում:

Մարդուն մարդու դեմք սալողը փողն և միշտ,
Անփող մարդու յերեսին սև քողն և միշտ:

Թարգմ.՝ ՀԱՄՈ ՍԱՀՅԱՆ

Ի Ն Չ Փ Ր Ե Մ

Բանաստեղծ եմ, իմ պաշտոնը ես ե — վրասնավոր
զրեմ,
Թե լավ, թե վատ, ինչ տեսնում եմ, յես հանդ ու
վանկավոր զրեմ,
Արեւիք լույս, սրն սպիտակ, դիշերը սեւավոր զրեմ,
Վատը միշտ վատ, ծուռը միշտ ծուռ, շիտակը
լուսավոր զրեմ :

Բաս ինչու յես, ով ընթերցող, աչքդ չուսմ ու
զայրանում,
Չլինի՞ թե ես հայելում դեմքդ ծուռ ե պատկերանում :

Տարված յերգով, իմ ցավերով, իմ հովերով, յես
վերցնում եմ,
Դնում եմ կողքիս թանաքս ու թղթերս և փորձում եմ
Մի խոսք զրել—մեկ ել հանկարծ իմ ձեռքիցը դու
բռնում ես,
Յես գողում եմ, վորովհետեւ դալիս, լեզուս դու
կարում ես :

Դե լավ, յես հո ճշմարտության ճանապարհը չեմ
ծամտում,

Դեռ իմ բոլոր տեսածներից չորսից մեկն ել յես չեմ
զրում :

Դեռ չեմ գրում շորսից մեկը և, մի քո սրաքթներիդ
նայիր :

Հաջնայում ևս ինձ ստեն որ, դու մի քո թարքերիդ
նայիր :

Մի խղճի յեկ, գաղափարիդ, քո սարք ու կարգերիդ
նայիր :

Չեա ուզենա վոր յես գրեմ, քո սրատ-վարքերիդ
նայիր :

Մարդ սրաբաժ, արատդ տես, և իդուք մի սրվի ինձ
չեա :

Այդ հարցում յեկ, սիրտ մի նեղի և իդուք մի կոսի
ինձ չեա :

Կրողները միշտ անտնում են նախատակը ձեր
վերջնական :

Ինձնից նրանք շատ կարող են տալ ձեր հայր ճիշտ,
իրական :

Բայց չեն գրում սրաքթներիդ տաս և շորսից մեկը
սնդամ :

Դուք եք նրանց գրել տալիս վարքը, բարքը ձեր
սովիական :

Մսկաքն գառի ուշխարհում աջ սրատներից զե՞ր՞ են
նրանք :

Նման սուր գրածներից բարձր, անհաս քե՞ր՞ են
նրանք :

Ինչպես վոր յես շորսից մեկը դրելու անգոր,
անկար և :

Վարսենում և տաս և շորսից մեկն ևլ գրել գրող
բանքարն են :

Տես խոսք կասաւ զժի վախենա, քնզ շնք թողնի
եւ խանգարենն,
Յես եւ, ինչ կա, թե լաւ, թե վատ, թե վոր շխտակ
դրեմ, շարեմ, —

Են վախալը են հալլ կնկնես, վոր քո կյանքը դուզ
կես կի,
Շոր շես դունի դու հազներու, և աւաւաւը յերես կի:

Թարգմ. ԳԲՅԻ

ՄԻ ԹՈՂ, ՅԵԿԱՎ

Պանդոստը, աման, մի թող, յեկավ,
Վարմունքն և յաման, մի թող, յեկավ:

Վայ, վայ, սոսես թե իսկի մարդ չե սա,
Անճոռնի, անմիտ, ո՛ր, մի արջ և սա,
Աման, ինձ համար, տղամարդ չե սա.

Վարադ և թամամ, մի թող, յեկավ,
Վարմունքն և յաման, մի թող, յեկավ:

Նշանի որբ ամթից լացի,
Ջահել և—ասիք—յես համատացի,
Բա, մարդս ե՞ս եր—հիմի իմացի.

Պանդոստը, աման, մի թող, յեկավ,
Վարմունքն և յաման, մի թող, յեկավ:

Աման, վախեցա, պատուից լեղիս,
Կծկվեց սիրտս ու կտիվեց թելից,
Թպրտաց հողիս, դուրս յեկավ տեղից.

Այրվեցի, աման, մի թող, յեկավ,
Վարմունքն և յաման, մի թող, յեկավ:

Ճերմակ մաղերն են փայլում կզակին,
Նայեք մի սրա դլիի թասակին,
Այս, շատ և պառավ—պապիս հասակին.

Մեռել և թամամ, մի թող յեկարժ,
Վարժունքն և յաման, մի թող, յեկարժ:

Չգլուստ եմ բերնից հոսող ջրիցը,
Ես ինչ վատ հոտ և դարձա վրիցը,
Ստեղծի յե ինձ խոսքն ու դրիցը:

Մի սձ և թամամ, մի թող, յեկարժ,
Վարժունքն և յաման, մի թող, յեկարժ:

Թարգմ. ՍԱՄՎԵԼ

Հ Ե Յ Փ Ո Ղ

Դու իմ աչքի լույսն ես, հեյ փող, դու ջա՞նս ես,
դու տո՞ւնս ես,
Սրբությո՞ւնս, նամո՞ւսն ես, դեյրմ՞իս ես,
արյո՞ւնս ես,
Հարգա՞նքս ես, պարծա՞նքս ես, հաջա՞կս ես,
անո՞ւնս ես,
Ղաւրա՞նս ես, Մեղինա՞ս ես, Մեկկա՞օ, դիրքա՞ս,
հենարա՞նս,
Կրո՞նս ես, հաւա՞տս ես, դասանա՞նքս, քաւարա՞նս :

Կյանքս անցսոյ քեզ դիզեյու հոգեքի մեջ միշտ
ընկղձված,
Դարդասովեցի ու մնացի անկողնու մեջ հիվանդ
ընկած,
Որուս հետդ ե, թեկուզ յինեմ ես աշխարհից յես
վերացած,
Դու կյա՞նքս ես, բերկրա՞նքս ես, եյությո՞ւնս,
հենարա՞նս,
Կրո՞նս ես, հաւա՞տս ես, դասանա՞նքս, քաւարա՞նս :

Հե՛յ, այ գալու՛մ, հենց մոր ճամբիդ մի որ դարձա
յես ջանֆիղար,
Չհաղեցա ել քեզանից, քեզնից քաղցր ջան չգտա,
Ժառանգներս հիմա խոնջված, քեզ մտնց ասար, դիմ
չող կտան,

ժառանգելի՞նս ես, թե դու ի՞մս ես, իմ գրգռանի մալ-
 ապրամ՞նքըս,
 Կրո՞նս ես, Հափա՞սս ես, դավանա՞նքս :
 ժառանգե՞նքս, ինձ պե՞ս, քեզ չեն՞ դասի յերբեք իմ
 սունդուկում,
 Ամեն մեկը քեզ կմխտի հազար մի տեղ, քե՞ք-
 խնճուխում,
 Ռեստորաններ-կլուքնեցում, քեզ ցիբ ու ցան՝ կտան
 քամուն.
 Ամեն հասնող քեզ կծամի, դու մի՞սս ես, թե
 արյո՞նս,
 Կրո՞նս ես, Հափա՞սս ես, դավանա՞նքս, թե սնո՞ւնս :
 Իմ սիրելի՛, աշուհեան քո վերջը—վախճանն է
 արդեն,
 Այսպեսով քո ցավի տեղը՝ իմ սիրար, իմ ջանն է
 արդեն,
 Միտքս, հողիս քեզ է դուրբան, քո բաղ ու բաղջանն է
 արդեն,
 Դու ինձ դյուխող սիրուհի՞ս ես, նազելի՞ս ես,
 Հենարա՞նս,
 Կրո՞նս ես, Հափա՞սս ես, դավանա՞նքս, քաղարա՞նս :
 Գեղնից յես ձեռք չեյի քաշի, թե ուժ լինեք
 մաքառելու,
 Մահն ել կգս՝ հրաման կտա՝ ինձ քեղանից
 հեռանալու,
 Բայց իմ շունչը փչելիս ել՝ յես ելի՛ յե՞մ բառքառելու.
 Դու իմ աչքիս լո՞ւյսն ես, հեյ փող, իմ հողի՞ս ես,
 Հենարա՞նս,
 Կրո՞նս ես, Հափա՞սս ես, դավանա՞նքս, քաղարա՞նս :
 Թարգմ. ԳՐԱՇԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

67

Ալեքսանդր Թառնիք Զարեհ Սարգիս	Շամիլով	3
Ալեքսանդր Թառնիք Ղարեհ Սարգիսի կենսագրութիւնը	Շամիլով Արտաշէկ	13

ՍՈՒՄՄԱՆ ԲՈՎԱՆԱՍԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ

Բեյնելմիլի	Թարգմ. Վ. Աղասյան	31
Բեզ ինսան կս իմանում	» Սամվել	34
Բաղվի Ֆառլաներին	» Գրաշի	37
Աքինչի	» Սամվել	39
Համբերիք	» Գրաշի	42
Ինչիդ կյին պետք, աստված	» Գրաշի	46
***	» Թ. Հուրյան	49
Դիլանչի	» Սամվել	50
Ա'ի	» Գրաշի	53
Ե'յ ամի	» Սամվել	55
Մալարի Ղարաբաղ	» Գրաշի	56
Սասան չորանը	» Թ. Հուրյան	58
Գարնան որեր	» Թ. Հուրյան	60
Իսթանբուլի ու աղբարը	» Սամվել	61
Փողը	» Հ. Մարյան	63
Ինչ գրեմ	» Գրաշի	64
Մի թող, յեկա	» Սամվել	67
Ե'յ փող	» Գրաշի	69

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. գրադ.

FL0045567

(214)
№ 30 ч.

13

A ^I ₈₈₇₂

Алекпер Таирзаде Сабир
